

ősvallásának világába tekinthetünk, önmagunk régi arcát vizsgálhatjuk, éppúgy, mint Boldogasszonyunk esetében.

Tovább haladva Babba eredeti vonásainak tisztázása felé először a rokon népek régi vallását hívjuk segítségül. Tudjuk, hogy a *Nap, mint nőnemű entitás szerepel a török törzseknel, s ugyanígy a szamojédok, a lappok, a cseremiszek, a mordvinok, általában véve az úgynevezett "finnugor" népek a Napot régen női alakban tisztelték.* (64/227) A grúz mitológiából ismeretes egy *Napistennő* alakja, Akit főként a női termékenység oltalmazójaként tiszteltek, de a néphit szerint Ő biztosítja a mezőgazdasági és az állati termékek bőségét, s az ember megtermékenyülését is. Mindczekért ünnepeket szenteltek Neki, melyeken a Napot szimbolizáló eszközöket használtak. Az Istennő neve *Barbale*, azonban *Barbara, Babale, a szvánoknál Babar, Barbol, Barbal* formában is találkozhatunk vele. A *Mitológiai Enciklopédia* szerint a név "a sumer-akkád *bibirru* jelzős szóval - csillogó fény, ragyogás - (...) formai és jelentésbeli hasonlóságot mutat" (39/II.291), mennyivel közelebb áll azonban a "*Babbar*"-hoz, amelyből valószínűleg a "*Bibirru*" is ered! A luvjiai és hurrita mitológiában szerepel *Kubaba Istennő*, Akiről már az i.e. második évezredből is van feliratos emlékünknél, mint a hettita pantheon egyik főistenéről. *Kubaba* (a frígjai *Kübébé*) a hellenisztikus mitológiában *Kübelé* néven szerepel. Az istennő neve W. F. Albright szerint az ó-mezopotámiai "*Ku Baba*" (*Szent Baba*) kifejezésből ered (39/I.509), ami elgondolkodtató párhuzamot mutat azon *Szent Bába* névvel, a Kassai Kódex tanúsága szerint a szülő asszonyok nehéz perceiben hívtak segítségül a középkori magyar tatosok, urusok. (21/213, 366) A *Szent Bába* a "*Népek Anyja*", "*jóságos, fénybeöltözött*" isteni személy (21/377,213), ami tökéletesen egybeesik a *Kubaba Istennő* nevének előtagjaként szereplő "*ku*", "*kug*", *Gosztorny* Kálmán által javasolt "*kegy*", "*kegyes*" fordításával. (24/72) A leghíresebb osztják bálvány a "vjtakai területen túl, Skythiába menet áll (...) név szerint *Zlota Baba*, azaz *Arany Asszony*. Közélemben senki nem mer vadászni áldozás nélkül; akinek nincs egyebe, a mit adjon, saját bundájából vet oda egy darab prémet, vagy legalább egy szőrszálat áldozatul, és mély meghajlással megy el előtte." (35/109,10) Az *Arany Bába*, vagyis *Szent Bába* (az "*arany*", "*aranyos*" jelzők a hagyományos hanti, manysi költészetben gyakran "*szent*"-et jelentenek) szobra, s az azt létrehozó hit feltehetőleg ugyanabban a kultúrkörben gyökerezik, mit a többi, eddig megemlített Istennő-alak. Erre utal a neve is, amely teljes egészében megfelel a *Kubaba*, vagy a magyar *Szent Bába* névnek. Az *Arany Bába* szobránál drága prémeket áldoztak, és "a legszebb szelíd rénszarvasok vérével kenték meg a száját és szemét". (35/110) A szarvasáldozat ebben a térségben nagyon elterjedt. Tudjuk, hogy a női formában megjelenő *Napnak "különleges fehér rénszarvast áldoztak (...), s ezt (a szarvast) nem bántották, nem is ölték meg, hagyták legelni, míg természetes halállal ki nem múlt"*. (53/434) A ragyogó, életet adó *Napanyának* áldozatul adott fehér szarvas újabb összefüggésekre hívja fel a figyelmünket.

(A második, befejező részt, és a teljes szöveghez tartozó forrásjegyzéket, amelyre a zárójeles számok utalnak, következő számunkban közöljük.)

A PLOUHINEC-I KÖVEK - breton népmese -

Plouhinec szegény falu Hennebonon túl a tenger felé. Körülötte csak rekettyéseket, vagy legfeljebb fenyőerdőket láthatunk, és a parókianak bizony soha nem volt elég takarománya, hogy felneveljen akár egyetlen marhát is, sem elég korpája ahhoz, hogy felhizlaljon egy malacot.

De ha a környéken nem is nagyon van búza és állat, kövük több van, mint amennyi Lorient újjáépítéséhez szükségeltetne. A falu határán kívül egy nagy fenyéres található, ahova a gonosz manók két sorba hosszú köveket helyeztek, amit akár útnak is vélhetnénk, ha vezetne valahova.

Nem messze onnan, az Intel folyó partján élt régen egy ember, akit Marzinn-nak hívtak. A megyében gazdag embernek számított, vagyis minden évben lesózhatott egy malacot, annyi fekete kenyeret ehetett, amennyit csak akart, és minden Húsvét vasárnapjára új fapapucsot vehetett magának. Büszkének ismerték, és húga kezét sok olyan fiatalembertől megtagadta, kik verejtékes munkával szereztek meg mindennapi kenyerüket. E fiatal emberek között volt Bernez is, derék munkás és igaz keresztény, ki világrajöve csak jóságát kapta örökölni. Bernez még akkor ismerte meg Rozennnt, amikor ebbe az egyházközségbe jött dolgozni, és a kislány gyakran kísérgette őt azt a mondókát kántálva, amivel a gyerekek gúnyolják az ő vidékéről származókat:

"Ponscorff-Bidré - kecskebőr, beee!"

Így ismerkedtek meg, és ahogy a kislány növekedett, Bernez ragaszkodása iránta egyre erősödött, mígnem azon vette észre magát, hogy beleszeretett Rozennbe.

Megérthetitek tehát, mekkora fájdalmat okozott a fiatal embernek Marzinn visszautasítása. Am nem veszítette el a reményt, mivel Rozenn továbbra is kedvesen fogadta, énekelt neki, nevetgélt, és a Ponscorff-ból jötteknek szóló mondókával élcelődött vele.

Elérkezett Karácsony estéje, a vihar azonban megakadályozta az embereket, hogy elmenjenek a misére. A tanyán dolgozók összegyűltek, és hozzájuk tértek be a környék fiataljai, így Bernez is. A gazda - nagylelkűségét bizonyítandó - hurkát és mézes búzakását készíttetett. Mindenki kíváncsian leste a konyhában a vacsora előkészületeit, kivéve Bernezt, aki egyre csak kedvesét, Rozenniket figyelte.

Éppen abban a pillanatban, amikor az asztalt megterítették, és a fakanalak is a nagytál köré kerültek, az ajtó hirtelen kinyílt, és egy öregember lépett be, jó étvágyat kívánva az egybegyűlteknek.

Pluvigner-ből jött koldus volt, aki soha nem lépte át a templom küszöbét, és a tisztességes emberek igencsak tartottak tőle. Azzal vádolták az öregot, hogy szemmel veri a jóságot, megfeketíti a búzát a kalászbán, és bűvös füveket ad el az egymással vetélkedőknek. Voltak olyanok is, akik feltételezték róla, hogy akkor képes farkasemberré válni, amikor csak akar. De mivel a koldusok gúnyját hordta, a ház ura megengedte neki, hogy a tűzhöz közeledjen, adatott neki egy zsámolyt, és vendégül is látta. Miután a koldus befejezte vacsoráját, szállást kért éjszakára, és Bernez kinyitotta számára az istállót, ahol csak egy vén, vedlő samár és egy girhes ökör volt. A koldus kettejük közé feküdt, hogy melegsítsék, és a fejét egy szalmával telt zsákra hajtotta.

De amikor éppen álomba merült volna, elütötték az éjfél. Az öreg számára megrázta hosszú fülét, és a sovány ökör felé fordult.

- Nos, kuzin, hogy van a múlt Karácsony óta, amikor is utójára szoltam Önhöz? - kérdezte barátságos hangon.

Válasz helyett az ökör oldalra pillantott a koldusra.

- Nagyon jó, hogy a Mindenható megadta nekünk a beszéd lehetőségét Karácsony éjszakájára, - mondta zsembesen - és hogy így jutalmaz minket mindazért, mit őseink tettek Jézus születésekor, csak ne kellene elviselnünk egy ilyen semmirekellőt hallgatóként, mint ez a koldus.

- Nagyon büszke, Ker-Meuglant úr. - szolt vidáman a számára - sokkal inkább panaszkodhatnék én, akinek az őse Krisztust vitte Jeruzsálembe, mint azt az azóta a hátunk közepére nyomott kereszt is bizonyítja; de én meglegszem azzal, amit a Mindenható ad. Különben is nem látja, hogy a vén vajákos elaludt?

- Az összes búbjóssága nem tudta gazdaggá tenni, és így is fog elkárhozni. Az ördög még a néhány nap múlva bekövetkező szerencsét sem tudatta vele.

- Miféle jószerencsét? - kérdezte a számára.

- Hogyan? Ön nem tudja, hogy a plouhinec-i hangás kövei minden száz évben az Intel folyóra mennek inni, és ezalatt az általuk rejtett kincsek fedetlenül maradnak?

- Ó, emlékszem már - szakította félbe a számára - de olyan gyorsan térnek vissza a kövek, hogy lehetetlen kitérni előlük, és biztos eltapossák az embert, hacsak ezt elkerülendő nincs nála néhány szál keresztfü, ötlevelű lóherével körülvéve.

- Mindezen túl - tette hozzá az ökör - a kincsek, amiket elhoz az ember, porrá omlanak, ha nem ad értük cserébe egy megkeresztelt lelket. Egy keresztény halála szükségeltetik ahhoz, hogy a démon ne háborgasson, és nyugodtan örülhessünk a kincseknek.

A koldus lélegzetvisszafojtva hallgatta a beszélgetést.

- Ah, drága állatok, kedveskéim - gondolta magában - gazdagabbá tettetek Vannes és Lorient összes polgárainál! Legyetek nyugodtak; Plouhinec vén vajákosa nem semmiért fog elkárhozni!

Ezután elaludt, és másnap már hajnalban kint volt a mezőn; keresztfüvet és ötlevelű lóherét keresett. Sokáig kellett keresgélnie, és messzire mennie, oda, ahol a levegő melegebb, és a növények mindig zöldek maradnak.

Végül Újév napja előtt ismét megjelent Plouhinec-ben, arca egy menyétére hasonlított, mely épp akkor fedezett fel egy galambfészket.

Amint a rekettésbe érkezett, észrevette Bereszt, aki hegyes kalapáccsal a kövek legnagyobbikát ütötte.

- Istenem, ne hagyj el! - kiáltotta a vén vajákos - tán ebből a vastag oszlopból akarsz házat csinálni magadnak?

- Nem - felelte Bereszt nyugodtan - de mivel most éppen munka nélkül vagyok, arra gondoltam, hogy ha az elátkozott kövek egyikébe egy keresztet vésnék, az bizonyára Istennek tetsző cselekedet volna, ami előbb vagy utóbb elnyeri jutalmát.

- Tehát kémi akarsz Tőle valamit - jegyezte meg az öreg.

- Minden kereszténynek a lelki üdvét kell kérnie Tőle - válaszolt a fiú.

- És semmi mondanivalód nincs Számára Rozennről? - tette hozzá halkabban a koldus.

Bereszt ránézett.

- Szóval tud róla. - szolt. - Végül is ez se nem bűn, se nem szégyen, és ha járok is utána, csak azért teszem, hogy oltár elé vezessem. Sajnos Marzinn olyan sógort akar, aki-

nek több aranya van, mint folt az én gúnyámon.

- És ha én több aranyhoz juttatnálak, mint ahány tallért Marzinn kér? - mondta az öreg, mintegy maga elé.

- Maga? - kiáltott Bereszt.

- Én.

- És mit kérne ezért tőlem?

- Csak azt, hogy emlékezz meg rólam imáidban.

- Tehát nincs szükség arra, hogy a lelki üdvömet kockára tegyem?

- Csak bátorságra lenne szükség.

- Nos, akkor mondja meg, mit kell tennem! - kiáltott Bereszt, eldobva kalapácsát - és ha harminc halál fenyeget is, kész vagyok mindenre, mert inkább meghalok, mint hogy Rozenn nélkül éljek!

Amikor a koldus látta, hogy a fiú mennyire tettekes, elmesélte neki, hogyan kerülnek felszínre a kincsek a rekettésben a következő éjszakán, de azt természetesen elhallgatta, miként lehet elkerülni a helyükre visszatérő követ. A fiatalember úgy gondolta, hogy csak bátorságra és gyorsaságra van szükség, és így szolt:

- Kihaszánalom az alkalmat, öreg, úgy igaz, mint hogy Isten a mennyekben lakozik, és szolgálni fogom magát az utolsó csepp véremig a hírért, amit most mondott. Csak arra kérem, hadd fejezzem be a keresztet, amit elkezdtem a kőbe faragni. Ha eljön az idő, a kis fenýőerdőnél találkozunk.

Bereszt megtartotta a szavát, és éjfél előtt egy órával meg is érkezett a megbeszélthelyre. Ott találta a koldust, aki mindkét kezében egy-egy nagy tarisznyát tartott, egy pedig a nyakában lógott.

- Gyerünk - mondta a fiatalembernek - üljön le, és gondoljon arra, mit fog csinálni, ha elegendő pénze, aranya, és drágaköve lesz?

A fiatalember leült a földre és így válaszolt:

- Ha elegendő pénzem lesz, megadom az én édes Rozennikemnek mindazt, amit kíván, s amit valaha is kívánt: a bársonyól a selyemig, a kenyértől a narancsig, mindent.

- És ha annyi aranya lesz, amennyit csak akar? - folytatta az öreg.

- Ha tetszésem szerint lesz aranyam, gazdaggá teszem Rozennik minden rokonát, s a rokonok minden barátját, a megye legszéleig.

- S ha bőséggel lesz drágaköve? - fejezte be az öreg.

- Akkor - kiáltott fel Bereszt - gazdaggá teszem a Föld minden lakóját, és megmondom nekik, hogy Rozennik kívánta így!

Miközben így beszélgettek, letelt az egy óra; éjfél lett. Ebben a pillanatban nagy robaj hallatszott a rekettésben, és a csillagok fényében meglátták a követ, amint elhagyják a helyüket, és az Intel folyó felé iramodnak. A földet felszántva ereszkedtek alá a dombról, egymásnak ütköztek, mint valami részeg óriások csapata, nagy összevisszaságban haladtak el a két ember mellett, majd eltűntek az éjszakában.

A koldus azonnal felpattant, és elsietett a fenýeres irányába. Bereszt követte, s ahogy odaértek, látta, hogy a kövek helyén arannyal, ezüsttel, drágakövekkel színültig teli gödrök maradtak. Bereszt felkiáltott csodálatában, és keresztet vetett, de a koldus késedelem nélkül nekilátott, hogy megtöltse tarisznyáit, miközben szüntelenül a folyó felé hallgatózott. Éppen becsukta a harmadikát is, miközben Bereszt a vászonkabátja zsebeit igyekezett teletömni, amikor a távolból mély morgás hallatszott, mint a kitörni készülő vihar hangja.

A kövek befejezték az ivást, és visszaindultak, hogy elfoglalják a helyüket. Sebesen közeledtek, előre dőlve,

mint a futók, és mindent összezúztak, ami az újukba került. Amikor a fiatalember észrevette őket, felegyenesedett, és így kiáltott:

- Óh, Szentséges Szűz, elvesztünk!

- Én nem - mondta a vén vajákos, és kezébe fogta a keresztfüvet az ötlevelű lóherével - mert itt van az én menekvésem, de egy kereszténynek el kellett vesztítenie az életét, hogy biztosítsa számomra a kincseket, és a rossz szelleméd téged hozott az utamba. Mondj hát le Rozennről, és készülj a halálra!

Miközben beszélt, a kövek hada megérkezett, de ő csak felmutatta a mágikus csokrot, s azok kikerülték őt, és Bernez felé özönlöttek. Emez, megértve, hogy mindennek vége, térdre hullott, s már lehunyta volna a szemét, amikor az élen haladó hatalmas kő megtorpant, és elzárva az utat, úgy állt Bernez előtt, mint egy gát, hogy megvédje őt. Bernez meglepve emelte fel a fejét, és felismerte a követ, ame-

lyikbe a keresztet faragta. Ez már egy megkeresztelt kő volt, amely már nem árthat egy keresztény embernek!

Mozdulatlanul állt a fiatalember előtt mindaddig, míg összes társai vissza nem tértek a helyükre. Akkor ismét nekiiramodott, mint egy tengeri madár, hogy ő is elfoglalja a helyét. Útja keresztelte a koldusét, aki a nehéz tarisznyák miatt csak lassan tudott haladni. Amikor meglátta a felé közeledő követ, felmutatta bűvös füveit, de az immár keresztény köre nem hatottak a démon bűbájosságai, és úgy tapos-ta el a vén vajákos, akárha egy rovar lett volna.

Így Bernezé lett a saját maga gyűjtötte kincseken kívül a koldus három tarisznyája is. Elég gazdag volt tehát, hogy feleségül vegye Rozenniket, és egy egész fészekalja gyereket neveljenek fel.

A mesét 1850 körül gyűjtötték Vannes környékén. Fordították: Felföldy György, Sokoray Ágnes és Csernyus Lőrinc

Bálint Antal A VARJÚVÁR MODELLJÉRŐL

Az ÉSZAKTERV-nél eltöltött 25 éves modellezői pályafutásom után, nyugdíjba vonulásomkor hívtak meg a Miskolcon lévő Kós Károly-emlékház gondnoki teendőinek ellátására. Örömmel vállaltam, mert magam is erdélyi lévén igen otthonosan éreztem magam ebben a környezetben. Itt ismerkedtem meg behatóbban Kós Károly munkásságával, és méltán híres-nevezetes Varjúvárával, mely annyira megragadott, hogy nem tudtam szabadulni a gondolatától: valamilyen formában én is megcsinálom. Igyekeztem a lehető legtöbbet megtudni a házról. Végül is sikerült összeszedni a szükséges információkat, melyek az építéshez szükségesek voltak, de el kellett döntenem, hogy melyik formájában fogom ábrázolni, ugyanis a ház két ütemben épült fel. Először csak a torony, a nyaktag a bejárattal, és a hozzá csatlakozó épületszárny, valamint a gyönyörű, köríves kerítés. Később került sor a torony másik oldalán lévő toldalék megépítésére. A kerítést sajnos elbontották; véleményem szerint abból épült a toldalék alsó szintje. Helyére élősvényt ültettek. Elhatároztam, hogy olyanra építem meg, amilyen a ke-

rítés elbontása nélkül lett volna. A házat ebben a formában soha nem lehetett látni.

Tisztázódott bennem az is, hogy csakis kicsinyített hasonmásként szabad megcsinálni, de igyekeztem minden részletnek megadni a lehető leghívebb formát. A bejárat és az ablakok kövei ugyanolyanok, mint az eredetiek, vagy ahhoz nagyon hasonlóak. A gerendák száma és mérete, valamint a tetőket borító zsindeleysorok száma is a valóságosnak megfelelő.

Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy egy zsindeley mérete 11 x 2.5-3 mm. Miután a nyugodt munkához minden feltétel adva volt, sikerült a modellt aránylag rövid idő - mindössze öt év - alatt elkészítenem, és a Kós Károly-emlékházban elhelyeznem, ahol az bármikor megtekinthető.

Vállalkozásomhoz igen nagy segítséget nyújtottak Gerle János és Jáger Attila felvételei; minthogy az alaprajzokon kívül más forrásom nem volt, fényképek alapján dolgoztam. Ezúton mondok nekik köszönetet.

Köszönetet mondok továbbá feleségemnek, aki öt éven át türelemmel viselte a szoba közepén az építkezést.

Miskolc, 1993. október 26.

